

Specjalne dostosowanie procesu edukacyjnego - jak wspierać i oceniać ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w szkole ogólnodostępnej

mgr Monika Karwacka, pedagog specjalny, terapeuta pedagogiczny, ODN Euronauka

Materiały stanowią opracowanie własne autora oparte na analizie literatury przedmiotu

1. Prawo osób z niepełnosprawnością do edukacji

Deklaracja z Salamanki (UNESCO 1994, s. VIII)

- każde dziecko ma fundamentalne prawo do nauki i należy dać mu szansę osiągnięcia i utrzymania odpowiedniego poziomu kształcenia
- każde dziecko ma indywidualne cechy charakterystyczne, zainteresowania, zdolności i potrzeby w zakresie nauczania
- systemy oświaty powinny być tworzone, a programy edukacyjne wdrażane z uwzględnieniem dużego zróżnicowania tych cech charakterystycznych i potrzeb
- dzieci posiadające specjalne potrzeby edukacyjne muszą mieć dostęp do zwykłych szkół, które powinny przyjąć je w ramach prowadzenia nauczania stawiającego dziecko w centrum zainteresowania i mogącego zaspokoić jego potrzeby

2. Niepełnosprawność intelektualna – definicja

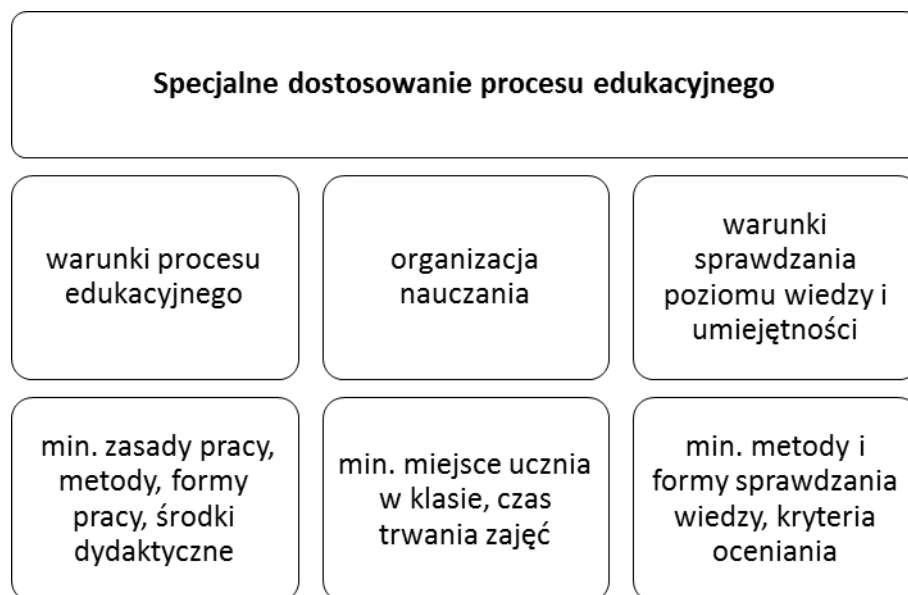
- definicja Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego – Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders (DSM– IV) - zasadniczą cechą upośledzenia umysłowego jest znacząco niższy poziom ogólnego funkcjonowania intelektualnego, któremu towarzyszą: obniżenie funkcjonowania przystosowawczego związanego, z co najmniej dwoma obszarami zdolności: komunikacja, troska o siebie, życie w domu, zdolność nawiązywania kontaktów interpersonalnych na płaszczyźnie społecznej, kierowanie sobą, zdolność uczenia się i pracy, czas wolny, zdrowie oraz bezpieczeństwo. Ujawnia się przed ukończeniem 18 roku życia”
- definicja Międzynarodowej Klasyfikacji Uszkodzeń, Niepełnosprawności i Upośledzeń (ICD – 10) - upośledzenie ujmowane jest jako zahamowanie lub niepełny rozwój umysłowy, wyrażający się przede wszystkim w upośledzeniu umiejętności, które ujawniają się w okresie rozwojowym i stanowią o ogólnym poziomie inteligencji, tzn. zdolności poznawczych, mowy, motorycznych i umiejętności społecznych.

- wnioski – niepełnosprawność intelektualna to zaburzenie rozwojowe, które ma charakter globalny i obejmuje zarówno funkcje instrumentalne (percepcja, pamięć, uwaga, myślenie, mowa, sprawności motoryczne i manualne), jak i funkcje kierunkowe (motywacja uczenia się, kontrola emocjonalna, potrzeba osiągnięć). Zaburzenia rozwojowe mogą być przyczyną trudności w opanowywaniu wiadomości i umiejętności z zakresu wszystkich przedmiotów realizowanych w szkole

3. Specjalne dostosowanie procesu edukacyjnego

- definicja: specjalne potrzeby edukacyjne (Special Educational Needs, SEN) to termin stosowany wobec wszystkich dzieci w wieku obowiązku szkolnego, które posiadają wyraźne większe, niż ich rówieśnicy trudności w uczeniu się, bez względu na ich źródło. Trudności w uczeniu się implikują konieczność stosowania specjalnych pedagogicznych środków kształcenia (Special Educational Provision)
- wnioski: uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną potrzebują dla rozwoju i osiągania sukcesów edukacyjnych, aby w procesie edukacji uwzględnić specyfikę ich funkcjonowania i stworzyć warunki ułatwiające naukę

4. Zakres specjalnego dostosowania procesu edukacyjnego

4a. Warunki procesu edukacyjnego – zasady pracy

Zasady dydaktyki specjalnej W. Dykcik (2001)

- zasada personalizacji
- zasada wczesnej diagnozy i normalizacji życia,
- zasada odpowiedzialności
- zasada pomocniczości (subdyscyplinarności)
- zasada poszerzania autonomii osób wychowywanych
- zasada indywidualizacji
- zasada wielospecjalistycznego podejścia i współpracy z rodziną

Zasady dydaktyki specjalnej K. Kirejczyk (1981)

- zasada gruntownej znajomości dziecka
- zasada dostosowania oddziaływań pedagogicznych do możliwości i potrzeb dziecka oraz warunków środowiskowych:
 - zasada indywidualizacji wymagań, metod, doboru środków dydaktycznych oraz organizacji i tempa pracy
 - zasada przystępności treści nauczania
 - zasada stopniowania trudności
- zasada aktywnego i świadomego udziału dziecka w pracy pedagogicznej
- zasada wszechstronności i przykładu
- zasada zintegrowanego oddziaływania pedagogicznego:
 - zasada spójności, korelacji wewnątrz- i między przedmiotowej,
 - zasada współdziałania specjalistów
- zasada trwałości osiągnięć, umiejętności korzystania z nich i dalszego ich doskonalenia:
 - zasada systematyczności
 - zasada trwałości wiedzy
 - zasada wiązania teorii z praktyką

4b. Warunki procesu edukacyjnego – metody pracy, formy pracy

- w pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną powinno się wykorzystywać przede wszystkim specjalne metody pracy (np. metoda Marii Montesorii, metoda dobrego startu, metoda ośrodków pracy M. Grzegorzewskiej, metoda F. Affolter, metoda ruchu rozwijającego W. Sherborne, metoda M. Frostig) oraz metody aktywizujące. Uczenie przez działanie,

przeżywanie, z wykorzystaniem naturalnych sytuacji i środków dydaktycznych jest SKUTECZNE – wobec KAŻDEGO ucznia.

- w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych należy dążyć do minimalizowania formy zbiorowej (praca jednym frontem) na rzecz pracy dydaktycznej prowadzonej na kilku poziomach. Praca dydaktyczna musi uwzględniać specyfikę funkcjonowania osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim w sferze poznawczej, emocjonalnej, społecznej i fizyczno-ruchowej.

4c. Organizacja nauczania - miejsce ucznia w klasie, czas trwania zajęć

- ze względu na specyfikę funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną, zwłaszcza deficyty procesów uwagi (uwaga nietrwała, łatwo rozpraszalna, niepodzielna) należy dobrze zaplanować czas trwania zajęć (zadań dydaktycznych) oraz przestrzeń klasy tak, by minimalizować działanie dystraktorów, stymulować aktywność i poziom zaangażowania uczniów

4d. Warunki sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności

- wybierając sposób sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim należy pamiętać o możliwościach i ograniczeniach funkcjonowania uczniów z niepełnosprawnością intelektualną. Sposób sprawdzania wiedzy powinien umożliwić uczniowi w maksymalny sposób zaprezentowanie swojej wiedzy (np. rezygnacja z formy pisemnej na rzecz ustnej, rezygnacja z dłuższych form pisemnych, karta z lukami do wypełnienia, kartka z lukami do wypełnienia oraz bankiem słów, karta z zdaniem niedokończonymi, karta z zadaniami prawda-falsz)
- ważnym aspektem pisemnego sprawdzania wiedzy jest forma graficzna sprawdzianów
- sprawdzanie wiadomości i umiejętności powinno odbywać się dość często i dotyczyć krótszych części materiału
- ocena ucznia z niepełnosprawnością intelektualną powinna uwzględniać nie tylko efekty pracy, ale również starania i wysiłek ucznia (ocena wieloaspektowa, motywująca, opisowa)

Charakterystyczne funkcjonowanie ucznia z lekką niepełnosprawnością	
Sfera rozwoju	Cechy
funkcjonowanie poznawcze - spostrzeganie	wolny tok spostrzegania spozstrzeżenia nieprecyzyjne, niedokładne, wybiórcze, węższe zakresowo trudności z wyróżnieniem istotnych szczegółów zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń (wzrokowych, słuchowych, wzrokowo-słuchowych, w tym analizy i syntezy słuchowej, w zakresie słuchu fonematycznego, percepcji melodii itp.),
funkcjonowanie poznawcze - spostrzeganie uwaga	obniżona zdolność koncentracji uwagi uwaga krótkotrwała, słabo koncentruje się na treściach abstrakcyjnych, trudnych do zrozumienia mało podzielna i łatwo ulega zakłóceniu (nadmiernie odwracalna) trudności w koncentrowaniu uwagi na jednym przedmiocie przez dłuższy czas uwaga dowolna dobrze skoncentrowana na materiale konkretnym ograniczony zakres uwagi
funkcjonowanie poznawcze - spostrzeganie pamięć	dobra pamięć mechaniczna zdarzają się przypadki wybitnie dobrej „pamięci fotograficznej”. słaba pamięć logiczna i dowolna uczenie się bez zrozumienia, stąd występują trudności z odpytywaniem wyrzykowym (np. trudności w posługiwaniu się wyuczoną tabliczką mnożenia, bo wymaga to wybiórczego stosowania zapamiętanych wiadomości) wolne tempo zapamiętywania i uczenia pamięć krótkotrwała - potrzeba większej liczby powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje odtworzenie zapamiętanych informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności kłopoty w powiązaniu nowych informacji z poprzednio zapamiętanymi
funkcjonowanie poznawcze - mowa	opóźniony rozwój mowy – funkcji semantycznej, syntaktycznej i artykulacyjnej trudności w rozumieniu znaczenia wypowiedzi oraz w samodzielnym tworzeniu dłuższych wypowiedzi (twórcze stosowanie mowy) trudności z wypowiedaniem myśli stosunkowo dobrze rozwinięta mowa odtwórcza, ale słabiej funkcjonujący twórczy wymiar mowy mały zasób słownictwa, mowa uboga w pojęcia abstrakcyjne, ze względu na trudności w przyswajaniu i rozumieniu ich sensu agramatyzmy częste wady wymowy
funkcjonowanie poznawcze - myślenie	dominuje myślenie konkretno-obrazowe, sytuacyjne nad pojęciowo-słownym - myślenie związane jest z konkretnymi sytuacjami, dostępnymi we własnym doświadczeniu trudności w abstrahowaniu, wyciąganiu wniosków, przewidywaniem (myśleniem przyczynowo-skutkowym), ograniczenia w myśleniu abstrakcyjnym, trudności z poszukiwaniem samodzielnymi rozwiązań obniżenie ciekawości, dociekliwości, sztywność (mała giętkość) myślenia wolne tempo myślenia trudności w przestawianiu się z jednej czynności umysłowej na inną mała samodzielność, słaby krytycyzm myślenia, sugestywność trudności w orientowaniu się w stosunkach czasowych i posługiwaniu się nimi
funkcjonowanie motoryczne	ruchy słabo skoordynowane trudności w koordynacji ruchowej, niska płynność ruchów, mała precyzja i szybkość ruchów zaburzenie orientacji przestrzennej niska sprawność manualna, niski poziom sprawności grafomotorycznej dyspraksja (niezdarność ruchowa) polega na nieprawidłowym planowaniu ruchów i braku koordynacji między nimi hiperaktywność – zespół trwałego niepokoju i nieuważności zaburzenia lateralizacji
funkcjonowanie emocjonalno-motywacyjne i dojrzałość społeczna	osłabiona kontrola emocji, popędów, dążeń – impulsywność, niestabilność emocjonalna, agresja, niepokój, brak samodzielności i inicjatywy, niski poziom motywacji, często i szybko pojawiają się stany frustracji podatność na negatywne wpływy otoczenia łatwowieć, naiwność trudności w procesie adaptacji do otoczenia mała wrażliwość na potrzeby innych, niedorozwój uczuć wyższych mniejsza wrażliwość mniejsza powinność moralna brak refleksyjności i krytycyzmu